

**MOLIYAVIY RISKLARNI KAMAYTIRISHNING USULLARI,
MAZMUNI, SHAKLLARI VA BAHOSI**

Jo'rayev Javlon

Azizberdiyev Ulug'bek

Termiz davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti

Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi

3-kurs talabalari

Annotatsiya: Moliyaviy risklar bu – moliyaviy faoliyat natijasida turli omillar ta'sirida zarar ko'rish yoki rejalashtirilgan natijaga erishmaslik ehtimolidir. Har qanday moliyaviy tizim o'z faoliyatini amalga oshirish davomida risklarga duch keladi. Moliyaviy risklarni boshqarish esa – korxona yoki tashkilotning umumiy barqarorligini ta'minlash, moliyaviy resurslarni yo'qotilishi yoki zararlar oldini olishga qaratilgan tizimli harakatlar yig'indisidir.

Kalit so'zlar: moliyaviy risk, risklarni kamaytirish, riskni boshqarish, moliyaviy stabillik, risk shakllari, mazmuni, moliyaviy baholash, moliyaviy tizim, tavakkalchilik, moliyaviy usullar.

Riskni boshqarish masalasi bugungi kunda zamonaviy moliyaviy boshqaruvning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Chunki har bir tashkilot yoki korxona moliyaviy faoliyat yuritar ekan, u moliyaviy risklarga duchor bo'lishi muqarrar. Risklarni boshqarish bo'yicha samarali tizim tuzish orqali nafaqat risklarni yuzaga kelish ehtimolini kamaytirish, balki ularning moliyaviy natijalarga salbiy ta'sirini ham cheklash mumkin. Moliyaviy risklarni aniqlash va ularni boshqarish jarayoni har xil yo'nalishlarda amalga oshiriladi va bu borada turli xil usullar, shakllar hamda baholash mezonlari mavjud. Moliyaviy risklarni kamaytirishning asosiy usullaridan biri diversifikatsiya bo'lib, u orqali risklar turli sohalar, aktivlar, mahsulotlar yoki bozorlar o'rtasida taqsimlanadi. Diversifikatsiya tashkilotga bir sohada yuzaga kelgan nomaqbul vaziyat boshqa sohada uni qoplash imkoniyatini beradi. Moliyaviy risklarni boshqarishda sug'urta

tizimi ham keng qo'llaniladi. Sug'urta vositasida tashkilotlar yoki shaxslar o'z moliyaviy yo'qotishlarini sug'urta kompaniyalari zimmasiga yuklaydilar va risk olib keladigan ehtimoliy zarar miqdoridan o'zlarini himoyalangan his qiladilar. Bundan tashqari, risklarni kamaytirishda hedjirlash usuli ham keng tarqalgan. Hedjirlash yuzaga kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy yo'qotishlarni kompensatsiyalash uchun maxsus moliyaviy vositalardan foydalanishni anglatadi. Bu usul asosan birjalarda, valyuta bozorlarida yoki tovar bozorlarda keng qo'llanilib, kelgusidagi narx o'zgarishlaridan kelib chiqadigan risklarni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega [1].

Moliyaviy risklarni kamaytirishning yana bir muhim shakli bu risklarni taqsimlashdir. Bu usulda risklar birorta tashkilot yoki shaxs zimmasiga to'laligicha yuklanmasdan, bir necha ishtirokchilar o'rtasida bo'linadi. Bu orqali salbiy natija bo'lsa, har bir ishtirokchi faqat o'z ulushiga mos qismni qoplaydi. Risklarni taqsimlash korxonalararo, davlat-xususiy sherikliklar, hamkorlik shartnomalari asosida ham amalga oshiriladi. Risklarni baholash esa moliyaviy boshqaruvning eng muhim bosqichlaridan biridir. Bu bosqichda risklar aniqlanadi, tahlil qilinadi va har bir riskning salbiy ta'sir kuchi, ehtimoli aniqlanadi hamda imkoniyatlari baholanadi. Moliyaviy risklarni baholash jarayonida statistik modellardan, ekspert baholashlardan, modeling va identifikatsiya usullaridan, shuningdek, zamonaviy texnologik vositalardan keng foydalaniladi. Risk baholash natijalari asosida muayyan qarorlar qabul qilinadi va risklarni kamaytirish strategiyalari ishlab chiqiladi. Moliyaviy risklarning asosiy shakllari bir necha guruhlariga bo'linadi: kredit riski, bozorbop risk, likvidlilik riski, foiz stavkalari bo'yicha risk, valyuta riski, kutilmagan to'lov riski kabi. Har birining o'ziga xos xususiyatlari bor. Masalan, kredit riski qarzdor o'z vaqtida majburiyatlarini bajarmasa paydo bo'ladi, bozorbop risk esa fond, valuta, tovar bozorlaridagi narxlarning kutilmagan o'zgarishlari bilan bog'liq. Likvidlilik riski tashkilot aktivlarini tez va kam yo'qotishsiz pulga aylantira olmaslik ehtimolini anglatadi. Valyuta riski esa xorijiy valyutalardagi tebranishlar natijasida yuzaga kelgan zarar hisoblanadi, foiz stavkalaridagi o'zgarishlar esa kredit portfeli yoki investitsion faoliyat natijalariga

ta'sir qiladi. Riskni kamaytirish va baholash usullari esa har biri uchun alohida moslashgan bo'lib, ular doimiy ravishda takomillashtirib boriladi. Masalan, kredit riskini baholash uchun qarzdorning moliyaviy barqarorligi, to'lov tarixi, moliyaviy ko'rsatkichlari hamda tashqi omillar tekshiriladi. Bozorbop risklarni kamaytirishda esa asosiy e'tibor portfeldagi aktivlarni diversifikatsiya qilishga, bozordagi jarayonlar monitoringiga qaratiladi. Likvidlik riskini kamaytirishda korxona va tashkilotlar o'z aktiv va passivlarini muvozanatli boshqarishga harakat qiladilar. Valyuta risklarini minimallashtirish uchun esa forward, future yoki swap shartnomalardan foydalaniladi hamda hedjirlash niyatida tegishli moliyaviy instrumentlar jalb qilinadi [2].

Moliyaviy risklarni boshqarishda strategik jihatdan to'g'ri yondashish muhim ahamiyatga ega. Bu borada ilgari suriladigan asosiy yo'nalishlardan biri moliyaviy axborotlarni doimiy ravishda tahlil qilib, moliyaviy tendensiyalarni monitoring qilib borishdir. Zamonaviy moliyaviy institutlarda risklarni boshqarish uchun maxsus bo'limlar tashkil etiladi, aholiga yoki yuridik shaxslarga moliyaviy konsalting va tavsiyalar ko'rsatiladi, risklarni kamaytirish uchun tegishli mexanizmlar ishlab chiqiladi. Shuningdek, moliya siyosatida davlat tomonidan ham risklarni boshqarishda muayyan choralar ko'riladi. Qonunchilik bazasini mustahkamlash, moliyaviy operatsiyalarda xalqaro standartlarga rioya qilish, oliy nazorat organlari faoliyatini kuchaytirish orqali moliyaviy tizimda yuzaga keladigan risklarni oldindan barham berish choralari ko'riladi. Markaziy bank, moliyaviy nazorat va audit idoralari, hamda moliyaviy monitoring tuzilmalari tomonidan risklarni aniqlash va ularni bartaraf qilish choralari muntazam amalga oshiriladi [3].

Moliyaviy risklarning qiymatini baholashda ko'plab klassik va zamonaviy usullardan foydalaniladi. Kutilayotgan qiymat metodi moliyaviy riskni soddalashtirilgan shaklda baholash imkonini beradi. Bundan tashqari, statistik va matematik modellash asosida Value at Risk kabi usullar keng tarqalgan. Zamonaviy hisob-kitoblarda moliyaviy risklarni diskontlash, ssenariyli tahlil qilish, stress-testlardan ham foydalaniladi. Bular risklarning ta'sirini o'lchash va

oqibatlarini bashorat qilishda yordam beradi. Moliyaviy risklarni boshqarish samaradorligini oshirish uchun korxonalar o'zida ichki nazorat tizimini joriy qiladilar. Har bir faoliyat turi bo'yicha moliyaviy risklarni monitoring qilish, xavf-xatar darajasini aniqlash va profilaktika choralarini amalda qo'llash orqali yo'qotishlar minimallashtiriladi. Bundan tashqari, risklarni boshqarish bo'yicha regulyar o'quv kurslari, treninglar, ilg'or tajribalarni o'rganish va joriy etish ham muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Moliyaviy risklarni kamaytirishda ilg'or xalqaro tajribalarni o'rganish va moslashtirish ham katta rol o'ynaydi. Turli mamlakatlarning risklarni kamaytirish bo'yicha ilg'or texnologiyalari, xalqaro moliyaviy institutlarning tavsiyalari, xalqaro standart va me'yorlar o'zimizga moslashtirish va amaliy faoliyatga tadbqiq etish orqali risklarni samarali boshqarish imkoniyati yaratiladi. Moliyaviy risklarni samarali boshqarish orqali iqtisodiyotda sog'lom muhit yaratiladi, investitsion jozibadorlik oshadi, korxonalarning barqaror ishlashi ta'minlanadi. Bularning barchasi tizimlilik, uzluksizlik va innovatsion yondashuvga asoslangan tajribali kadrlarga, zamonaviy texnologiyalarga, aniq va samarali moliyaviy boshqaruvga tayanadi [5].

Xulosa:

Moliyaviy risklarni kamaytirish va baholash bugungi zamonaviy moliyaviy boshqaruv tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu borada riskni aniqlash, tahlil qilish, baholash, taqsimlash va minimallashtirishning turli usullari va mexanizmlari ishlatiladi. Ushbu tizimlarni samarali olib borish uchun muntazam monitoring, raqamli texnologiyalar va ilg'or boshqaruv yondashuvlaridan keng foydalaniladi. Moliyaviy risklarni kamaytirish orqali korxona va tashkilotlarning moliyaviy barqarorligi, uzoq muddatli rivojlanish strategiyalari va iqtisodiy salohiyati oshiriladi. Moliyaviy tizim ishonchliligi va barqarorligini ta'minlash uchun risklarni boshqarishda davlat va xususiy sektor hamkorligi, xalqaro tajribalarni o'rganish va moslashtirish katta ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda risklarni boshqarishda korxonalarda ilg'or boshqaruv texnologiyalari, malakali kadrlarga tayangan holda muvaffaqiyatga erishish

mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Toshov B.I. “Moliyaviy menejment: Nazariya va amaliyot”. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2020.
2. Karimov A.S., Shodmonov Sh.K. “Risklarni boshqarish asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
3. Islomov I.I., Qosimov B.B. “Moliyaviy risklarni tahlil qilish va baholash”. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
4. Ro‘zmetova M.U. “Sug‘urta va moliyaviy xavflarning nazariy asoslari”. – Toshkent: Ilm Ziyosiyoti, 2018.
5. Ishmuratov D.O., Qodirova D.Y. “Moliyaviy menejment va risklarni kamaytirish usullari”. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
6. Xaydarov N.X. “Investitsiya faoliyati va risklarni boshqarish”. – Toshkent: Barkamol Avlod, 2019.
7. Kadirova G.T., Raximov E.B. “Risklarni boshqarishda moliyaviy usullar”. – Toshkent: Akademiya, 2023.